

Autoreferat z opisem osiągnięcia naukowego

1. Imię i nazwisko: Paweł Gondek

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe – z podaniem nazwy miejsca i roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej:

2004 - **doktor nauk humanistycznych w zakresie filozofii**, nadany uchwałą Rady Wydziału Filozofii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego z dn. 16 grudnia 2004 r., na podstawie rozprawy: *Problem celowości w filozofii Arystotelesa* (promotor: ks. prof. dr hab. Andrzej Maryniarczyk, recenzenci: ks. prof. dr hab. Edmund Morawiec, dr hab. Włodzimierz Dłubacz).

1993 – **magister filozofii**. Praca magisterska: *Problematyka zasady racji dostatecznej w teorii bytu*, (promotor o. prof. dr hab. Mieczysław A. Krąpiec).

3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych

2006.02.01 – do chwili obecnej - Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Wydział Filozofii, Katedra Metafizyki, adiunkt.

2005.01.01 – 2006.01.31 - Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Wydział Filozofii, Katedra Metafizyki, asystent.

2003.10.01 – 2004.12.31 - Katolicki Uniwersytet Lubelski, Wydział Filozofii, Katedra Metafizyki, wykładowca.

1997.10.01 – 2003.09.30 - Katolicki Uniwersytet Lubelski, Wydział Filozofii, Katedra Metafizyki, asystent.

Pełnione funkcje uniwersyteckie

- Członek Rady Instytutu wybrany z ramienia młodszych pracowników naukowych: 1.10.2009 – 30.09.2012.
- Koordynator kierunku studiów Retoryka stosowana KUL: 04.2010 – do chwili obecnej.
- Opiekun studentów w programie MOST: rok akademicki 2010/11
- Członek Wydziałowej Komisji do spraw jakości kształcenia na Wydziale Filozofii KUL: 9.02.2011 – do chwili obecnej.
- Członek Rady Wydziału Filozofii KUL wybrany z ramienia młodszych pracowników naukowych: 1.10.2012 – do chwili obecnej.
- Członek Wydziałowej komisji ds. planów i programów studiów na rok akademicki 2013/14 – Wydział Filozofii KUL
- Tutor w kolegium Międzyobszarowych Indywidualnych Studiów Humanistyczno-Społecznych KUL.

4. Wskazanie osiągnięcia wynikającego z art. 16 Ustawy z dn. 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. nr 65, poz.595 ze zm.)

- 4.1. Tytuł osiągnięcia naukowego: **Projekt autonomicznej filozofii realistycznej**
- 4.2. Autor, tytuł publikacji, nazwa wydawnictwa, rok wydania:
P. Gondek, *Projekt autonomicznej filozofii realistycznej. Mieczysław A. Krąpca i Stanisława Kamińskiego teoria bytu*, Wyd. KUL, PTTA, Lublin 2015.
- 4.3. **Omówienie celu naukowego ww. pracy i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania:**

Celem rozprawy było ukazanie metodologicznych czynników koniecznych dla zbudowania koncepcji filozofii autonomicznej. Zostały one przedstawione w odwołaniu do M. A. Krąpca i S. Kamińskiego koncepcji filozofii realistycznej,

określanej jako teoria bytu. Zaproponowany przez tych filozofów projekt autonomicznej filozofii realistycznej, wpisuje się w charakterystyczną dla wywodzącej się z nurtu arystotelesowsko-tomistycznej filozofii, współczesną próbę przewyciężenia tendencji do uprawiania filozofii metaprzmiotowo lub jako nabudowanej na wynikach nauk szczegółowych. Próba ta wyrasta z dwóch filarów: wypracowanej przez ten nurt realistycznej interpretacji rzeczywistości z jednoczesnym zastosowaniem narzędzi współczesnej metodologii filozofii.

Podjęcie badań nad propozycją Krąpca-Kamińskiego nie jest przypadkowe. Wypracowana przez tych autorów teoria bytu stanowi bowiem ze względów metodologiczno-systemowych swoisty ewenement badawczy na polu współczesnych teorii filozoficznych. Nurt ten najczęściej jest klasyfikowany jako filozofia neotomistyczna i zaliczany do grupy filozofii konfesyjnych, na różny sposób uwarunkowanych religią chrześcijańską. Tymczasem zaproponowany przez Krąpca-Kamińskiego autonomiczny paradygmat teorii bytu rozgranicza metodologicznie nie tylko porządek filozofii i nauk szczegółowych, ale także filozofii i teologii. Dlatego proponowana przez nich teoria bytu z przyczyn metodologicznych nie poddaje się jednoznacznym zaszeregowaniom.

W kontekście historycznym funkcjonowanie w ramach Lubelskiej Szkoły Filozoficznej klasyfikuje tych autorów w nurcie tzw. filozofii klasycznej. Jednak samo sformułowanie „filozofia klasyczna” jest szerokie i nie do końca precyzyjnie dobrane na określenie tego stanowiska. Z kolei sformułowanie „neotomizm” do pewnego stopnia zgadza się z przyjętymi przez nich inspiracjami historyczno-filozoficznymi, jednak nie do końca z zaproponowanymi rozwiązaniami systemowymi. Stąd pojawia się w latach 50-tych XX wieku określenie „tomizm egzystencjalny”, które funkcjonuje na gruncie filozofii polskiej do dziś. Natomiast często stosowane określenie tego nurtu jako „metafizyki (filozofii) realistycznej” oddaje może właściwy, przedmiotowy sens tej koncepcji, ale jest uwikłane w spór realizm-idealizm, co może być mylące z punktu widzenia rozróżnień występujących w ramach metodologii filozofii. Koncepcja ta mieści się w nurcie filozofii realistycznej, ale ze względu na zakres nie można jej tak wprost określać. Dlatego przyjęto jako podstawowe, kierując się używanym przez Krąpca-Kamińskiego sformułowaniem, określenie „teoria bytu” w przekonaniu, że oddaje ono najpełniej sens zaproponowanych rozwiązań.

Poza tradycją perypatetycką inspiracją dla powstania koncepcji Krąpca-Kamińskiego były filozoficzne rozwiązania zaproponowane przez E. Gilsona. W początkach istnienia Lubelskiej Szkoły Filozoficznej Gilson stał się głównym reprezentantem tomizmu egzystencjalnego i posiadał duży wpływ na to środowisko. Wpływ Gilsona jest też widoczny w pracach Krąpca i Kamińskiego, ale nie jest to powielanie jego koncepcji, lecz bardziej odwoływanie się do jego rozważań, w celu potwierdzenia słuszności obranego kierunku badań. Należy przy tym zwrócić uwagę na niejednorodność wypracowanych w Szkole Lubelskiej koncepcji bytu, które odwołując się do tradycji tomistycznej, wytworzyły różne jego teorie (obok Krąpca-Kamińskiego były to na przykład koncepcje: S. Swieżawskiego i M. Jaworskiego, A. B. Stępnia oraz M. Gogacza). Na tym tle koncepcja Krąpca-Kamińskiego stanowi propozycję najbardziej samodzielną z punktu widzenia odniesień do tradycji tomistycznej oraz najpełniej opracowaną od strony metodologicznej i systemowej.

Tradycja arystotelesowsko-tomistyczna na ogół broniła autonomii filozofii. Współczesne tendencje, wiążące się z dominacją modelu uprawiania wszelkich nauk na wzór nauk szczegółowych, spowodowały różne konwergencje, także w ramach filozofii klasycznej. Pojawiły się nurty badań, w których próbuje się na różny sposób łączyć nauki szczegółowe z myślą chrześcijańską (na gruncie polskim jako dominujący M. Heller, J. Życiński) lub też prowadzić rozbudowany systemowo namysł metafizyczny. W konsekwencji na plan dalszy odsunął się problem badań ściśle filozoficznych (metafizycznych), a problem autonomii filozofii w szczególności. Na tym tle propozycja Krąpca-Kamińskiego wpisuje się z jednej strony w próbę odnowienia klasycznej myśli filozoficznej, a z drugiej strony jawi się jako nowatorska w kontekście metodologiczno-systemowego namysłu nad rzeczywistością. Nowością w tej koncepcji jest nie tylko program metodologicznego uwspółcześnienia klasycznej myśli filozoficznej, ale przede wszystkim odnalezienia w obszarze współczesnych badań filozoficznych autonomicznych metod uzasadniania tez, właściwych tylko dla tej dyscypliny.

Zaproponowana przez Krąpca-Kamińskiego metodologia teorii bytu opiera się na rzadko dziś aprobowanym badawczo podejściu maksymalistycznym, z jednoczesnym wyakcentowaniem specyfiki aspektu badań filozoficznych. Postulowany maksymalizm nie ma dotyczyć wszelkiej wiedzy naukowej (w tym

kontekście też obowiązuje teoria aspektu), ale ma być wyjaśnianiem ostatecznościowym w danym zakresie badań. Dlatego podstawą dla filozoficznego wyjaśniania rzeczywistości jest przede wszystkim sprecyzowanie celu i przedmiotu badań, które zawiera się w pytaniu o rację istnienia. I ten aspekt należy według Krąpca-Kamińskiego w szczególności poddać wszechstronnej analizie filozoficznej.

Z tej racji w rozprawie podkreślono, że wyjątkowo istotnym metodologicznym elementem propozycji Krąpca-Kamińskiego jest determinacja przedmiotu filozofii, jako przedmiotu decydującego o jej autonomii. W filozofii nurtu perypatetyckiego przedmiot jest ostatecznie pojmowany jako byt. Sformułowanie to jest uwarunkowane dwoma czynnikami: a) wyróżnieniem podstawowego elementu konstytutywnego, determinującego przedmiot filozofii, rozumiany jako „to, co jest” oraz b) zwerbalizowaniem tego faktu w formie analogicznego wyrażenia „byt”, co wiąże się z zaakcentowaniem w przedmiocie czynnika egzystencjalnego. Determinacja przedmiotu zmusza do ukazania całego procesu uzasadniania, który nie zaczyna się od namysłu krytycznego nad przedmiotem, ale wychodzi od tzw. zdroworozsądkowej bazy poznawczej. A właściwym zwerbalizowaniem tego aktu poznania jest sąd egzystencjalny, który stanowi podstawę dla sformułowania metody poznania dla teorii bytu. I choć ten element teorii bytu stał się podstawą dla wielu dyskusji, to Krąpiec i Kamiński ukazują go konsekwentnie jako zasadniczy punkt wyjścia w procesie poznania bytu. Obaj autorzy zwracają uwagę na potrzebę uwzględnienia w analizach sądu egzystencjalnego potrójnej płaszczyzny: metafizycznej, epistemologicznej i logicznej, podkreślając, że płaszczyzna metafizyczna jest bazowa.

Z tych względów w rozprawie szerzej ukazano czynniki determinujące przedmiot filozofii, a także wypracowaną na takim gruncie metodę separacji. Należy podkreślić, że według Krąpca-Kamińskiego nie są to podmiotowe warunki poznania, ale czynniki przedmiotowe, ukazujące w jaki sposób przedmiot może zdeterminować metodę poznania metafizycznego. Natomiast metoda separacji stanowi, nabudowany na akcie sądenia egzystencjalnego, sposób wyodrębnienia właściwego przedmiotu filozofii, a także jest podstawą do wydobycia egzystencjalnej „zawartości” bytu jako bytu poprzez ukazanie jego właściwości transcendentalnych (tzw. uwyrażnianie bytu). Specyfika transcendentalnych właściwości bytu nie utożsamia się z ukazaniem

treściowej zawartości bytu samego w sobie, ale przede wszystkim wskazuje na nowy aspekt doświadczenia metafizycznego, który pozwala na odkrycie rzeczywistości w jej racjonalnym uporządkowaniu. To staje się podstawą do sformułowania pierwszych zasad, które stanowią wyraz poznawczego ujęcia transcendentálnych właściwości bytu. Ten element koncepcji Krąpca-Kamińskiego jest rozwinięciem zapoczątkowanej przez tradycję perypatetycką (szczególnie Arystotelesa i Tomasza z Akwinu, choć nie tylko), metody ujmowania powszechnych właściwości „tego, co jest” z punktu widzenia egzystencjalnego. Dlatego transcendentalia stanowią poznawcze ujęcie bytu oraz treści ontycznych zamiennych z bytem, które nie stanowią tylko kategoryalnych ujęć uniwersalnych, ale są nakierowane na byt w kontekście jego aktu istnienia.

Drugim etapem w uzasadnianiu przedmiotowych tez teorii bytu podkreślonym w rozprawie jest wskazanie na konieczne racje ontyczne, które stanowią podstawę metody określanej przez Krąpca-Kamińskiego jako „uniesprzecznianie”. Polega ona na uzasadnianiu poprzez wskazanie na konieczne czynniki w bycie, bez których nie mógłby zaistnieć dany fakt czy proces. Zachodzące w rzeczywistości stany bytowe są uzasadniane poprzez odwołanie się do wewnętrznej struktury bytu. Na tej bazie dokonuje się uzasadnienia wszelkich stanów bytowych, które zostały sprowadzone do faktu tożsamości bytu (uzasadnienie dokonuje się poprzez wyodrębnienie substancji i przypadłości) oraz przygodności bytu (uzasadnienie poprzez wyodrębnienie istoty i istnienia). W tym kontekście zachodzi też tłumaczenie zagadnień dotyczących dynamizmu bytowego (przez teorię aktu i możliwości), a także przemienności bytu (poprzez teorię hylemorfizmu). Tłumaczenie stanów bytowych dokonuje się poprzez wskazanie warunków przedmiotowych, a nie podmiotowych rezultatów poznania. W takim porządku rozpatrywane jest też zagadnienie przyczyn oraz przyczynowego wyjaśniania rzeczywistości. Pojmowanie przyczyny jako realnego czynnika bytowego stanowi o jej przedmiotowym uwarunkowaniu. To pozwala na zakwalifikowanie przyczyn do porządku wyjaśniania rzeczywistości.

Jak wskazano w rozprawie uzyskany w ramach teorii bytu filozoficzny obraz rzeczywistości charakteryzuje się pluralizmem bytowym oraz analogicznością, która stanowi podstawę wyjaśniania zgodnego ze stanami realnymi. Specyfika intuicji intelektualnej opiera się przede wszystkim na akcie poznania, który stanowi bezdyskursywny i bezpośredni moment poznawczy, polegający na ujmowaniu relacji

występujących w rzeczach i między rzeczami w aspekcie ogólnieegzystencjalnym. Natomiast redukcyność w metafizyce odwołuje się do stanów rzeczowych i do zachodzących między nimi związków przyczynowych. Redukcja jest rozumiana jako przejście od skutku do przyczyny, gdzie przyczyna stanowi rację ontyczną, bez której dany skutek nie mógł by zaistnieć. Procedurę intuicyjno-redukcyjną teorii bytu odróżnia Kamiński od innych typów eksplantacji, występujących na gruncie nauki i filozofii, takich jak: intuicyjno-dedukcyjne (Arystoteles), hipotetyczno-dedukcyjne i falsyfikacjonistyczne (współczesna nauka), analityczno-intuicyjne (filozofia scjentystyczna); a w ujęciach metaprzmiotowych wyróżnia intuicyjno-interpretacyjne lub intuicyjno-refleksyjne. Koncepcja Krąpca-Kamińskiego w uzasadnianiu tez teorii bytu wykorzystuje swoiste metody dowodzenia, które przede wszystkim są ukierunkowane poznawczo na przedmiot. Opierają się one w dużej mierze na argumentacji negatywnej, która polega na wykorzystaniu logicznych reguł dowodzenia nie wprost do realnych stanów rzeczowych.

Takie podejście jest próbą zbudowania filozofii jako ogólnej teorii rzeczywistości, która jest wyjaśnianiem „tego, co jest” w aspekcie egzystencjalnym, bez konieczności angażowania szczegółowych rozwiązań w porządku treściowym (są one bowiem ukazane jako domena nauk szczegółowych). Jest to jednocześnie próba alternatywna w relacji do dominującej we współczesnych badaniach naukowych tendencji do ograniczania roli filozofii w naukowym wyjaśnianiu świata. Propozycja Krąpca-Kamińskiego zmierza w kierunku metodologicznego uporządkowania relacji między filozofią a naukami szczegółowymi z wyakcentowaniem roli filozofii jako ogólnej i autonomicznej wiedzy o rzeczywistości. Wyjątkowo dynamiczny rozwój nauk szczegółowych oraz społeczne zapotrzebowanie na wykorzystanie ich rezultatów ze względów metodologicznych nie może stanowić miary dla postępu filozofii, która jest wiedzą teoretyczną i nie posiada bezpośrednich odniesień praktycznych. W tym kontekście analizowany projekt teorii bytu jako autonomicznej filozofii mieści się w ramach koncepcji filozofii klasycznej, będącej kontynuacją sięgającej starożytności (głównie Platona i Arystotelesa) metody uprawiania filozofii. Metoda ta jest nakierowana na wyjaśnianie rzeczywistości w jej koniecznych, ogólnieegzystencjalnych elementach.

W konsekwencji analizowana w ramach rozprawy teoria bytu stanowi autonomiczny system filozoficzny oparty na metafizyce realistycznej, w ramach którego możemy wyodrębnić szczegółowe dziedziny badań. Podstawą wyodrębniania dziedzin teorii bytu staje się zakres wyznaczony przez przedmiot materialny, który specyfikuje każdy z tych obszarów. Natomiast cel i aspekt badań pozostają takie same, ponieważ w każdej z dziedzin teorii bytu aktualne jest pytanie o rację istnienia. Nie istnieje potrzeba bezpośredniego angażowania do tych badań wyników nauk szczegółowych, ponieważ nie stanowią one poznawczo odpowiedniego materiału badawczego. Korespondencja badawcza między filozofią a naukami szczegółowymi sprowadza się jedynie do wzajemnych związków genetycznych (heurystycznych) lub funkcjonalnych. Natomiast co do struktury systemowej filozofia musi zachować metodologiczną odrębność.

Przedstawione w rozprawie metody uzasadniania tez teorii bytu mogą stanowić inspirującą propozycję, nadającą się do zastosowania na gruncie współczesnych badań filozoficznych. Perspektywa egzystencjalna zaproponowana przez Krąpca-Kamińskiego, ukazuje oryginalny, nie podnoszony w ramach innych koncepcji, projekt filozoficznego wyjaśniania rzeczywistości. W rozprawie akcentowano, że elementy systemowe teorii bytu wydają się spełniać postulat realizacji na tym gruncie projektu filozofii autonomicznej. Taka koncepcja nie wymaga redukcji z bytu elementów treściowych, a jedynie ograniczenia ich do porządku istotowego (nie wchodzącego w obszar ilościowego i jakościowego wyjaśniania rzeczywistości). Tym samym nie ogranicza to badań filozoficznych do wąskiego zakresu, ale stawia im zadanie o wiele szersze i trudniejsze – wyjaśnić rzeczywistość w aspekcie jej istnienia. Tak zarysowany postulat pozostaje w ramach filozofii wciąż aktualnym projektem badawczym.

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych

Moje zainteresowania naukowe obejmują trzy obszary, na które składają się:
1) zagadnienia z zakresu teorii bytu i jej miejsca w filozofii współczesnej; 2)
problematyka przyczyn i znaczenia przyczynowego wyjaśniania w filozofii; 3)

problematyka filozofii bezpieczeństwa człowieka, ze szczególnym uwzględnieniem teorii komunikacji.

5.1. Prace z zakresu teorii bytu i jej miejsca w filozofii współczesnej

Zagadnienie to stanowi obszar badań bezpośrednio związany z rozprawą habilitacyjną. Wskazuje się w nim na podstawy budowania w ramach filozofii współczesnej koncepcji poznania metafizycznego, która wyrasta z tradycji perypatetyckiej, a jednocześnie koresponduje z aktualną problematyką badań filozoficznych. Szczególnie ważnym zagadnieniem w tym kontekście jest ukazanie specyfiki filozofii jako wiedzy mądrościowej. Charakteryzuje ją nakierowanie w wyjaśnianiu rzeczywistości na wiedzę niezaangażowaną, w której celem badań jest wiedza dla wiedzy (*scire propter scire*). Takie podejście jest typowe dla nauk teoretycznych, w ramach których filozofia posiada miejsce szczególne. Wprowadzony na grunt badań filozoficznych przez starożytnych myślicieli greckich termin *theoria* (kontemplacja prawdy) stał się podstawowym wyznacznikiem dla prowadzonych badań naukowych. Polegały one na intelektualnym ujmowaniu struktury rzeczywistości, w celu ukazania przyczyn istnienia oraz elementów ją konstytuujących. Taki paradygmat poznania naukowego stawiał filozofię w pozycji najważniejszej wiedzy teoretycznej. Sięgnięcie do rozumienia filozofii wywodzącego się z tradycji perypatetyckiej jest próbą odszukania źródeł autonomicznego namysłu filozoficznego.

Dominujący dziś w nauce postulat praksizmu wprowadza konieczność ograniczenia autonomii filozofii przez technologiczny paradygmat uprawiania nauk. To skutkuje współcześnie rozwojem badań uwarunkowanych wynikami nauk szczegółowych. Sprowadzanie filozofii do poziomu metodologicznego nadzoru nad zastosowaniem nauk szczegółowych jest tylko jedną z funkcji tej dyscypliny. Wskazałem na te problemy w tekście: (18) *The Place of Philosophy in the Contemporary Paradigm for the Practice of Science*). W tym kontekście próbą budowania filozofii autonomicznej jest metafizyka realistyczna, sięgająca do tradycji

arystotelesowskiej (czy też tomistycznej), w której stanowi ona dyscyplinę odnoszącą się do realnych stanów rzeczowych.

Zagadnienie przedmiotowych uwarunkowań poznania filozoficznego zostało podjęte w tekście: (19) *The Existence of Being and the Original Cognitive Acts*. Jego celem była próba ukazania bezzałożeniowego punktu wyjścia w metafizyce realistycznej, który opiera się na spontanicznym poznaniu przednaukowym, stanowiącym jeszcze prefilozoficzny kontakt z rzeczywistością. Wyraża się ono w poznawczym akcie sądzenia, w którym następuje pierwotna afirmacja „tego, co jest”. To pozwala na zachowanie „neutralności wobec istnienia” (E. Gilson), dzięki której otrzymujemy jako rezultat tego poznania byt – właściwy przedmiot filozofii. Na takiej bazie uzyskujemy alternatywę względem podmiotowego punktu wyjścia, który jest przyczyną postawienia założeń metafizycznych przed właściwymi tezami filozoficznymi.

Podstawy pod realistyczną filozofię bytu odnajdujemy w metafizyce Arystotelesa. Przy czym nie należy brać pod uwagę tylko samej struktury bytowej, ale przede wszystkim sposób systemowego uzasadniania tez metafizyki. Pluralistyczna interpretacja rzeczywistości zaproponowana przez Arystotelesa wprowadza wraz koncepcją bytu także metodologiczne narzędzia jej uzasadniania. I nie chodzi tu tylko o osiągnięcia w dziedzinie logiki (choć bez arystotelesowskiej analityki nie byłoby to możliwe), ale przede wszystkim o uzasadnienia wynikające z koherencji systemu. Zagadnienie to zostało ukazane w tekście: (13) *Złożenie z materii i formy jako ontyczna podstawa pluralizmu w filozofii Arystotelesa*, na przykładzie złożenia bytowego z materii i formy które stanowi podstawę dla wyjaśnienia zarówno bytu-substancji, jak i dla wyjaśnienia dynamizmu w postaci przemian bytowych.

Osobnym zagadnieniem w ramach form uzasadniania w teorii bytu jest wypracowana w okresie scholastyki metoda dyskursu naukowego w postaci tzw. dysputy scholastycznej. Zawarłem to w artykule: (17) *„Dysputa scholastyczna jako przykład sporu naukowego”*. Dysputa stanowiła nie tylko formę prowadzenia realnej dyskusji naukowej, ale stała jednocześnie metodą prowadzenia badań naukowych, podporządkowaną logicznej strukturze argumentacji. Dysputa stanowiła w średniowieczu wzorcowy sposób prowadzenia badań filozoficznych, który pozwalał

na erudycyjne i rzeczowo uzasadnione (w ramach określonych reguł) dążenie do rozwiązania postawionego problemu.

5.2. Prace dotyczące przyczyn i przyczynowego wyjaśniania w filozofii

Punktem wyjścia do badań w tym obszarze była konkluzja wynikająca z mojej pracy doktorskiej, że koncepcja przyczyn i przyczynowego poznania stanowiła dla starożytnej filozofii greckiej (nie tylko nurtu perypatetyckiego) podstawę dla filozoficznego wyjaśniania rzeczywistości. W pracy doktorskiej skoncentrowałem się na zagadnieniu przyczyny celowej w filozofii Arystotelesa. Natomiast po obronie rozprawy doktorskiej postanowiłem przyjrzeć się także innym przyczynom oraz ich podstawom teoretycznym. Nad tymi zagadnieniami skoncentrowałem się w artykułach: (11) „*Problem rozumienia przyczyny u presokratyków. Przejście od ἀρχή do αἰτία*” oraz (9) „*U podstaw formowania koncepcji dobra jako przyczyny*”. W tekstach tych wskazano na dwa zasadnicze problemy związane z koncepcją przyczyn: problem wyjścia poza fizyczny sposób pojmowania przyczyn (co stanowi podstawę dla formowania się na gruncie filozofii podejścia metafizycznego) oraz problem ukazania faktu zachodzenia relacji przyczynowej w kontekście pozafizycznego rozumienia rzeczywistości, takiej jak Platona teoria idei i Arystotelesa teoria Pierwszego Nieporuszonego Poruszyciela. Celem tych rozważań nie była tylko analiza historyczna tych stanowisk, ale wskazanie na warunki dla sformułowania programu przyczynowego wyjaśniania rzeczywistości. W konsekwencji wskazano, że interpretacje te wymagają pogłębionej analizy koncepcji bytu, a także dynamizmu bytowego (wskazano na ten problem w innych artykułach: (2) „*Problem pochodzenia materii pierwszej*” i (5) „*Kontekst odkrycia przyczyny celowej*”). W tym kontekście podąża się za interpretacją J. Owensa, M. A. Krąpca, Ch. Mirusa.

Zagadnienie wyodrębnienia przyczyn i przyczynowego wyjaśniania posiada także odniesienie do poznawczego wyodrębnienia przyczyn jako realnych stanów i procesów zachodzących w rzeczywistości. W tym miejscu istotna staje się relacja poznawcza, na bazie której zostały wyodrębnione przyczyny. Pomocne staje się w tym miejscu podejście Arystotelesa, który wprowadza na teren filozofii postawę

zdziwienia, która stanowi rację dla formułowania pytań w kontekście rzeczywistości. Jako podstawowe pytanie wiedzytwórcze wskazuje on na pytanie „dlaczego?” (*diá ti*), na bazie którego formułuje ilość i istotę przyczyn (uzasadnienie tego zagadnienia zostało przedstawione w artykule: (12) „*The Question „Why?” as the Foundation for Knowledge of Causes in Aristotle*”). Potwierdzają to współczesne badania nad Arystotelesa koncepcją przyczyn (J. Owensa, M. R. Johnsona, M. A. Krąpca).

W ramach tego obszaru badawczego podjęta została też problematyka ograniczonego podejścia do przyczyny celowej we współczesnej filozofii, a szczególnie konsekwencje redukcji celowości z filozoficznego wyjaśniania rzeczywistości. W tekstach: (1) „*Znaczenie przyczyny celowej w wyjaśnianiu rzeczywistości*” i (3) „*Celowość czy przypadek w wyjaśnianiu natury*” wskazano historyczny kontekst, w ramach którego dochodzi do zakwestionowania celowości jako zasady wyjaśniania rzeczywistości. Dokonało się ono za sprawą nominalistycznych tendencji, odrzucających pluralistyczną koncepcję bytu (Ockham, Suarez), a także na gruncie nowożytnego mechanicyzmu (Descartes). W konsekwencji nastąpiła redukcja czterech przyczyn arystotelesowskich do dwóch: materialnej i sprawczej ruchu. Dyskusja z takimi stanowiskami opiera się na ukazaniu autonomicznej metody wyjaśniania, nieuwarunkowanej fizykalnym podejściem do rzeczywistości (E. Gilson). Taka metoda wymaga uwzględnienia struktury bytowej (z wyakcentowaniem formy jako czynnika substancjalnego) oraz dynamizmu bytowego, w którym ujawnia się specyfika funkcjonowania tzw. przyczyn zewnętrznych bytu (przyczyny sprawczej i celowej)

5.3. **Prace z zakresu problematyki filozofii bezpieczeństwa człowieka oraz z zagadnień dotyczących komunikacji**

Problematyka bezpieczeństwa człowieka jest stosunkowo nowym obszarem badawczym, w którym preferowane jest podejście interdyscyplinarne. Zagadnienia wchodzące w zakres badań nad bezpieczeństwem człowieka bazują szczególnie na psychologicznych i społeczno-ekonomicznych analizach. Na rozwój badań nad filozoficznym podejściem do zagadnienia bezpieczeństwa człowieka wpływ miał

raport Programu Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju: *Human Development Report 1994. New dimensions of human security*. Zasygnalizowane w nim tezy wskazywały jako na podstawę do tych badań właśnie podejście filozoficzne, odwołujące się do problemu godności osoby. W artykule: (14) „*Filozoficzne podstawy problematyki bezpieczeństwa człowieka*” wskazano na zasadnicze kierunki badań w tym zakresie oraz na propozycję badań nad bezpieczeństwem człowieka opartych na podejściu personalistycznym (K. Wojtyła, M. A. Krapiec), w którym podkreśla się czynnik podmiotowości i integralności osoby. Podjęcie problematyki z tego zakresu miało na celu zarówno ukazanie stanowisk w badaniach nad bezpieczeństwem człowieka oraz metodologiczne uporządkowanie tych badań. W części systematycznej tego artykułu podjęto zagadnienie bezpieczeństwa człowieka w jego sferze osobowej, a także zwrócono uwagę na zasadnicze obszary aktywności człowieka w postaci kultury i życia społecznego.

Na polu współczesnej problematyki z zakresu filozofii bezpieczeństwa człowieka na szczególną uwagę zasługuje relacja „człowiek – technika”. Jest to zagadnienie, w ramach którego problem bezpieczeństwa człowieka występuje ze szczególnym natężeniem. Nie sprowadza się ono tylko do wartościowania rozwoju naukowo-technicznego oraz jego społecznych konsekwencji, ale przede wszystkim dotyczy problemu podmiotowości człowieka oraz zagrożeń wynikających w nieodpowiedniego ustawienia człowieka w relacji do techniki. Zostały one zawarte w tekście: (8) „*Status człowieka wobec techniki i rozwoju technologicznego*”, w którym analizowano problem autonomizacji techniki i jego społecznych konsekwencji. Występujące na gruncie współczesnych organizacji życia społecznego tendencje do tworzenia, na bazie osiągnięć technologicznych, modelu społeczeństwa informacyjnego, stają się ważnym zagadnieniem z zakresu filozofii bezpieczeństwa człowieka. Podstawowym problemem jest redukcja osobowych aktów człowieka tylko do aspektu funkcjonalnego jego integralnego bytowania, zarówno w sferze indywidualnej, jak i społecznej (por. tekst: (4) „*Safety of Man in Context of the Global Information Society*”). Dlatego istnieje potrzeba pogłębionego namysłu nad uporządkowaniem tych relacji oraz zwrócenia większej uwagi na status człowieka jako podmiotu dla relacji społecznych oraz osiągnięć technologicznych.

Z zagadnienia bezpieczeństwa człowieka wyrasta też inny, nie mniej ważny problem dotyczący stosowania technologicznych możliwości środków przekazu w życiu społecznym. Jest nim bezpieczeństwo człowieka w komunikacji. Środki przekazu charakteryzują się określonym sposobem funkcjonowania, który wymaga świadomości realizowania przez uczestników procesu komunikacyjnego. Dynamiczny rozwój narzędzi komunikacyjnych staje się coraz trudniejszy do opanowania przez wszystkich uczestników życia społecznego. Tymczasem na gruncie społecznym doświadczamy szczególnego rodzaju alienacji, w której człowiek staje się tylko środkiem do społecznej dominacji mediów. Komunikacja jako akt poznawczo-wolitywny zachodzący między ludźmi może być bezpiecznie realizowany tylko przy uwzględnieniu struktury osobowej człowieka oraz relacji międzyosobowych. Tymczasem zagrożeniem dla człowieka jest zjawisko autonomizacji komunikacji, co prowadzi do instrumentalizowania człowieka poprzez media (ten problem poruszono w tekstach: (7) „*Uwagi o autonomizacji komunikacji i jej wpływie na bezpieczeństwo człowieka*” oraz (10) „*Reklama a bezpieczeństwo człowieka*”).

Pogłębieniem rozumienia zjawiska autonomizacji komunikacji staje się artykuł: (15) „*Hyperreality as an Instrument of Mass Communication*”. Ta zapożyczona od J. Baudrillarda kategoria filozoficzna okazuje się być wyjątkowo trafnym sposobem określenia mechanizmów funkcjonowania komunikacji w życiu społecznym. Hiperrealność stanowi współczesny paradygmat określający sposób funkcjonowania społecznych procesów komunikacyjnych. W ujęciu Baudrillarda komunikacja jawi się jako autonomiczna struktura kreowania interakcji społecznych i jest wypadkową procesów symulacji, które dostosowują to, co rzeczywiste do tego co wirtualne. Podkreślono, że do tworzenia hiperrealności w procesach komunikowania przyczynia się treściowa niewyraźność istnienia. Z tego powodu siła konstruowanej na bazie hiperrealności relacji komunikacyjnej może stać się na tyle autonomiczna, że pozbawia realnego udziału w tym procesie każdego z uczestników komunikacji.

Przeciwagą dla zagadnień związanych z autonomizacją komunikacji jest artykuł: (20) „*Communio and Communicatio: The Role of Communication for Participating in Public Life*”. Został w nim podniesiona problematyka personalistycznego rozumienia komunikacji jako podstawy uczestnictwa w życiu społecznym. Komunikacja jako współuczestnictwo we wspólnocie tworzy

interpersonalny dyskurs społeczny, który polega na wzajemnej afirmacji osoby poprzez komunikowane treści (dialog). W tym kontekście ważną rolę pełni komunikacja perswazyjna (retoryka), która od czasów Isokratesa towarzyszyła dyskursowi społecznemu w starożytnych Atenach. Poznając mechanizmy funkcjonowania komunikacji w społeczeństwie oraz sposoby formułowania treści przekazów człowiek staje się bardziej suwerenny w podejmowaniu decyzji oraz bardziej odporny na manipulacje. Dlatego postuluje się potrzebę społecznej edukacji retoryczno-medialnej, nauczającej nie tylko korzystania z nowoczesnych technologii, ale także poznawania teoretycznych mechanizmów tworzenia i konsekwencji oddziaływania przekazów perswazyjnych.

